

Prilozi za biografiju Milana Rojca (1855-1946.)

ŽELJKO KARLAULA

Banovine Hrvatske 26
HR-43000 Bjelovar

Pregledni članak
Review article

Primljeno/Recieved: 22. 11. 2011.
Primljeno/Recieved: 22. 12. 2011.

U radu se na temelju neobjavljenih memoara i obiteljske ostavštine obitelji Drobnić/Rojc daje kratka biografija bjelovarskog odvjetnika i političara Milana Rojca koji je živio u Bjelovaru od 1879. do 1906. godine. Njegova uloga u društvenom, političkom i kulturnom životu te stvaranju građanskog Bjelovara bila je vrlo značajna i poticajna. Ovom kratkom Rojčevom biografijom pokušao sam pružiti i poglede jednog hrvatskog političara na opću političku situaciju u Austro-Ugarskoj i prvim godinama Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca.

Ključne riječi: Milan Rojca, biografija, Bjelovar, Hrvatsko-srpska koalicija, integralno jugoslavenstvo

* U vrijeme općih reminiscencija nastojimo podsjetiti i iz zaborava prošlosti otrgnuti one ljude koji su svojim sveukupnim djelom to zaslužili, a koji su nepravедno tijekom godina ili čak neposredno poslije svoje smrti bili zaboravljeni. Istražujući arhivske izvore koji pokrivaju povijest Bjelovara u drugoj polovici 19. stoljeća u sklopu projekta Zavoda za znanstveno istraživački i umjetnički rad HAZU-a u Bjelovaru i Grada Bjelovara »Povijest Bjelovara od njegovih početaka do kraja Domovinskog rata« u Hrvatskom državnom arhivu (HDA) i Hrvatskom državnom arhivu Bjelovar (HRDABJ), često sam nailazio na nezaobilazno ime u političkom i kulturnom životu Bjelovara, odvjetnika Milana Rojca, oca slikarice Naste Rojca rođene u Bjelovaru. Konzultirajući stare biografske leksikone i enciklopedije, (»Ko je ko u Jugoslaviji«, Stanojevićevu »Narodnu enciklopediju« te »Opću enciklopediju« zagrebačkog Leksikografskog zavoda), došao sam do vrlo šturih biografskih podataka o njemu. Njegovo sudjelovanje u osnivanju Hrvatskog sokola u Bjelovaru 1885., rad u pokretanju prvih bjelovarskih novina (»Tjednik bjelovarsko-križevački«) 1890. godine i kontinuirana politička djelatnost u bjelovarskom kraju potaknuli su me da mu posvetim zasluženu pozornost. Istražujući u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici njegovu obimnu korespondenciju, naročito s poznatim slavistom, Vatroslavom Jagićem, primijetio sam da u nekim pismima Rojca spominje pisanje svojih memoara. No, uvidom u arhivske fondove u Hrvatskoj (»Registar arhivskih fondova i zbirki RH«, »Zbirka rukopisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu«) nisam našao podatak da postoji poseban fond Milana Rojca ili obitelji Rojca te sam pretpostavio da memoari nisu napisani. Privremeno sam odustao od toga, sve dok u daljnjem istraživanju nisam naišao na ime Vjere

Katušić-Rojca, vlasnice ljekarne »K crnom orlu u Zagrebu« i doktorice farmacije, prve žene koja je položila doktorat na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1915. godine. Uvidom u povijest zagrebačkih ljekarni do kraja Drugog svjetskog rata, naišao sam na članak autorica Stelle Fattović-Ferenčić i Jasenke Ferber-Bogdan, Srednjovjekovni korijeni i kontinuitet u vremenu: u povodu 650. obljetnice zagrebačke gornjogradske ljekarne, *Medicus*, Vol. 13., br. 2., 2004., str. 139-149. te sam uvidio da su se autorice u pisanju članka koristile privatnom obiteljskom arhivom obitelji Rojca, odnosno kćeri Vladimira Rojca, sina Milanova, gospođe Slavice Drobnić. Nakon najave i nekoliko razgovora s spomenutom gospođom Drobnić 2009. i 2010. godine ona mi je potvrdila da posjeduje spomenute memoare Milana Rojca kao i mnoge druge prateće dokumente te njegovu korespondenciju koja se ne nalazi u NSK-u. Nakon toga slijedilo je proučavanje građe, uz dozvolu gospođe Drobnić, koja je bila potpuno nesređena (spremljena u dva velika kovčega). Srećom, veliki dio građe bio je snimljen na CD, za što je zaslužna sama obitelj. S obzirom na projekt o povijesti Bjelovara, dogovoren je otkup onih dijelova obimne građe koji se odnose na djelovanje Milana Rojca u Bjelovaru. Tek tada počeo je posao postupnog uređivanja dokumenata i građe, koji je još u tijeku. Rukopise sam djelomično iskoristio za katalog izložbe (Željko Karaula, *Veliki župani bjelovarski 1872.-1924./1941.-1945.*, HAZU-HAZU Bjelovar Gra-dski muzej Bjelovar-Državni arhiv Bjelovar, Zagreb-Bjelovar, 2011.) u povodu 150. godišnjice HAZU-a. Ovaj rad, odnosno prilog poznavanju biografije Milana Rojca, nastao je na proučavanju njegovih obimnih memoara.

Odvjetnik i političar, publicist, dramski pisac, osnivač, urednik i suradnik bjelovarskih listova Milan Rojc (Zagreb, 28. rujna 1855-Zagreb, 1. lipnja 1946.) ostavio je upečatljiv trag na kulturnoj i političkoj sceni Bjelovara u vrijeme moderne.* Zahvaljujući svojem tridesetogodišnjem političkom i kulturnom djelovanjem u Bjelovaru, Milan Rojc bio je jedna od značajnijih figura u stvaranju građanskog Bjelovara, sudionik i promatrač njegova pretvaranja iz netom razvojačenog krajiškog mjesta u moderan srednjoeuropski grad. Kasnije je kao predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu na nacionalnoj razini dao svoj nemjerljiv doprinos razvoju visokog školstva u Hrvatskoj na kraju Prvog svjetskog rata, po čemu je danas i najpoznatiji. U ovom radu upoznat ćemo se s njegovim životom i djelovanjem u ulozi odvjetnika, političara i obiteljskog čovjeka u tada malenom gradu Bjelovaru. Kroz kratke isječke upoznat ćemo i panoramu memoarskih pogleda kojima Rojc predstavlja stari Bjelovar u njegovom rastu i nastajanju te njegove stanovnike.

Povjerenje je ona sila koja spaja i drži na okupu ljudsko društvo i ljudske organizacije. Nepovjerenje ih razgrađuje i uništava, nepovjerenje uništava svaku zajednicu, porodičnu, općinsku, a i državnu. Pokažemo li prema kome nepovjerenje, probudit ćemo ga i u njega. A povjerenja ne ćemo zadobiti, ako ga i sami ne damo.¹ Ovu misao napisao je tada šezdesetsedmogodišnji Milan Rojc nakon dugogodišnjeg političkog iskustva u prvim godinama nove države Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca i ona je bila svojevrsni moto njegova djelovanja. Rojc je bio nezadovoljan vidovda-nskim režimom kralja Aleksandra Karađorđevića i njegovim postupcima, ali vjerovao je da će se hrvatsko-srpski sukobi uspjeti prevladati, da će Jugoslavija zaživjeti. No, to je vrijeme zapravo bilo suton njegove duge političke karijere koja je počela još u nagodbenoj Hrvatskoj na kraju banovanja bana pučanina Ivana Mažuranića 1880. godine. Svoje političko iskustvo Rojc je stekao pod sasvim drugim političkim i društvenim uvjetima.

1 Milan, Rojc, *Za bolju budućnost naše Kraljevine, Razvitak prilika u Hrvatskoj*, Zagreb: Naklada Slobodne Tribune, 1922., str. 15.

Hrvatska historiografija i publicistika nisu posvetile dovoljnu pozornost odvjetniku i političaru Milanu Rojcu i njegovu političkom djelovanju u razdoblju od 1880. do 1925. godine. O njemu nema zasebno objavljenih znanstvenih članaka i monografija. Usprkos tome, Milan Rojc često se spominje u leksikonima, enciklopedijama i sintezama hrvatske povijesti kao relativno značajna osoba na hrvatskoj političkoj pozornici do kraja Prvog svjetskog rata.² Njegov politički rad kao člana Neodvisne narodne stranke, kasnije Hrvatsko-srpske koalicije i njegovo djelovanje u dva navrata, od 1906. do 1907. i od 1917. do 1919. kao predsjednika Odjela za bogoštovlje i nastavu pri Kraljevskoj zemaljskoj vladi za Hrvatsku i Slavoniju u Zagrebu nije se moglo zanemariti. Značajna je bila i njegova uloga podbana, odnosno povjerenika za unutrašnje poslove Hrvatske i Slavonije 1920. godine. Razloge takvog pristupa historiografije možemo naći i u Rojčevu stavu prema politici. U svom pismu slavistu Vatroslavu Jagiću iz 1917. godine Rojc napominje da mu politika nikada nije bila u prvom planu (ili se barem njemu tako činilo op. a.) jer »dospio sam u ‚politiku‘ ne bivši nikada političarom i ne nalazeći u tom zanimanju nikada i nikakvoga veselja. Svega sam svoga života isticao svoje osvjedočenje neustrašivo, a da se nisam uplitao u političko djelovanje. U 1906. postavila me je na čelo radu, koji sam s velikim ushitom preuzeo, ali koji mi opet nije ostavljao vremena da se bavim politikom. To sam uvijek ostavljao drugovima, koji su u tom poslu uživali poput umjetnika, koji stvaraju trajne ljepote!«³

Karakterno Rojc je bio čovjek od reda i discipline, strogo konzervativnog morala, škrt i

2 Vidi kratku biografiju Milana Rojca koju je napisao Vladimir Deželić u knjizi *Znameniti i zaslužni Hrvati 1925-1925.*, Zagreb: Hrvatski štamparski zavod d. d., 1925., str. 230. Također vidi: Milan Rojc, *Opća enciklopedija JLZ*, 7., Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1981., str. 154., Milan Rojc, *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, (ur. Stanoje Stanojević), knjiga III., Beograd, 1928., str. 964. Za širi aspekt o Rojčevom političkom djelovanju u: Josip Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, knjiga 1., Zagreb: August Cesarec, 1989., str. 280.

3 Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu (dalje NSK), Zbirka rukopisa i korespondencija, R 4610b, Rojc Jagiću, 1. V. 1917.

oprezan, tek ponegdje liberalan, uglavnom u svojim književnim pokušajima. Sreću je nalazio tek u svojoj obitelji, sa suprugom s kojom je bio blisko povezan. Kao srednjoškolac bio je starčevićanac, a ubrzo postaje narodnjak, sljedbenik Strossmayera i Mažuranića, odgojen u njemačkoj kulturi rada i mišljenja, vrlo uporan u svom shvaćanju pravde. Bio je realist, cijenio je englesku praktičnost, bio je pristalica »sitnoga rada« u svom najboljem obliku, prezirao je buntovnike za čije je akcije smatrao da vode u nacionalna razočaranja. Kasnije ga je kao »hrvatskog Jugoslavena«, u jednoj fazi čak integralnog, postupno razočaravala praktična realizacija Jugoslavije. Nekoliko godina bio je vrlo istaknuta ličnost u Vladi, ali nikad dovoljno politički utjecajan za ešalon prvog reda hrvatske politike. Bio je čovjek širokog pravnog znanja i visoke kulture koji je vodio široku korespondenciju s mnogim ličnostima, poput Vatroslava Jagića. Lako je uspostavljao poznanstva i prijateljstva, iako je zadržavao ponešto rezerve u svojim odnosima. Nije naročito cijenio politiku, pogotovo njezine iluzije i pokušaje realizacije tih iluzija, ali je znao da se pomoću nje može nešto učiniti. Kao odvjetnik bio je vrlo dobar promatrač narodnog života te je u svojim književnim crticama opisivao narodni život gotovo na sociološki način. Bio je plodan pisac i politički analitičar, autor mnogih pravnih i političkih radova, književnih crtica, ogleđa, kritika, rasprava i dr. Njegov opus iznosi preko 250 različitih priloga.

Milan Rojc rodio se 28. rujna 1855. godine u Zagrebu u obitelji dr. Antuna Rojca, jednog od prvih pravnih pisaca na hrvatskom štokavskom narječju, kraljevskog javnog bilježnika i profesora kaznenog prava na Pravoslavnoj akademiji u Zagrebu od 1851. do 1854. godine.⁴ Pučku školu i

gimnaziju završio je u Zagrebu. Studirao je pravo u Zagrebu, a zadnju godinu u Beču. Kao maturant bio je privrženik Stranke prava, kao i većina ondašnje srednjoškolske omladine. Kao »stekliš« s drugovima razbio prozore svom srednjoškolskom profesoru, dr. Petru Matkoviću, jer je u jednoj svojoj brošuri napisao da Srba u Hrvatskoj ima više nego što i sami Srbi tvrde.⁵ Istovremeno su razbili prozore i profesorima Peksideru i Maixneru koji su im ostali u neugodnom sjećanju.⁶ Kasnije je značajno promijenio svoja politička uvjerenja te postao bliži narodnjački opredijeljenoj omladini. Već na Sveučilištu počinje izbjegavati pravaše, ali je igrom slučaja upleten u skandal. Kolega Hinko Hinković, tada uvjereni pravaš, nagovorio ga je da mu, kao miran i uredan student, pokuša nabaviti knjigu Ante Starčevića »Pasmína slavoserbska u Hrvatskoj«⁷ koju mu je sveučilišni knjižničar I. Kostrenčić⁸ uskraćivao. Nakon Rojčeva pokušaja i knjižničareva odbijanja, u studentskoj galami protiv uskraćivanja knjiga praćenju lupanjem nogama po vratima knjižnice, Rojc je zaradio sveučilišni ukor, prema njegovim riječima, ni kriv ni dužan. Nakon završetka fakulteta utvrđuje svoje narodnjačko uvjerenje. U procesu protiv budućeg vođe Čiste stranke prava koji je u svojim novinama »Agramer Presse« 1877. godine napadao bana Mažuranića, Rojc izriče svoj stav da je »politički rad dra Franka pratio sa velikim nepovjerenjem, sumnjom i odvratnošću.«⁹

4 Antun Rojc (Cerkno, Slovenija-1876., Zagreb) završio je pravo u Beču. Nakon rada na sudu u Trstu dolazi u Zagreb kao profesor kaznenog prava na Pravoslavnoj akademiji. Nakon što je napustio profesorsko zvanje, 1854. godine postaje zamjenik državnog nadodvjetnika, da bi 1859. postao kraljevski javni bilježnik u Zagrebu. Često je surađivao u časopisu »Pravnik« koji je uređivao Mate Mrazović. Napisao je studiju *Austrijski kazneni postupak od 29. srpnja 1853.*, Zagreb: Narodna tiskarnica dra. Ljudevita Gaja, 1855. Ubrzo je postao član zagrebačke lože slobod-

dnih zidara. Vidi u: *Spomenica u povodu proslave 300. godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb: Izdavački Zavod JAZU-a, 1969.; Milan Bosanac, *Pravoslavna akademija (1850-1874.)*, str. 83-87.; *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, (ur. Stanoje Stanojević), knjiga III., Zagreb: Bibliografski zavod d. d, 1928. Zanimljivo je da je dr. Antun Rojc, koji je došao u Zagreb iz Trsta, u prvo vrijeme na Akademiji predavao na slovenskom jeziku.

5 Vjerojatno se radi o djelu Petar Matković, *Geografsko-statistički nacrt Austrijsko-Ugarske Monarhije*, Zagreb: Narodna tiskara dra. Ljudevita Gaja, 1874.

6 Jaroslav Šidak, *Prilozi povijesti ranog pravaštva, XXXV.-XXXVI.*, *Historijski zbornik*, 1971-72., str. 293.

7 Ante, Starčević, *Pasmína slavoserbska po Hrvatskoj*, Zagreb: Tisak Lav. Hartmana i družbe, 1876.

8 Ivan Kostrenčić bio je blizak s prvacima Narodne stranke, F. Račkim i J. J. Strossmayerom.

9 Ostavština Milana Rojca (dalje OMR), svezak 2., rukopis.

U hrvatsko/slavenskom entuzijazmu za vrijeme studija Rojcu je zasmetalo njegovo prezime koje je smatrao stranim pa se u svojim suradničkim i prevoditeljskim aktivnostima u »Vijencu« počeo potpisivati kao Milan Rojić ili samo M. R. Na to mu je A. Šenoa, urednik »Vijenca«, rekao da »nema nikakvog razloga skrivati se. Milan mu odgovor da u tom slučaju želi da bude spomenut kao Milan Rojić, a ne Rojc da bude prezime hrvatsko, kao što je i on Hrvat. Na to mu Šenoa odgovori, da prezime čovjeka ne čini Hrvatom, nego njegovo mišljenje i čustvovanje.«¹⁰ Otad se uvijek potpisivao kao Milan Rojc.

Nakon diplome služi kao odvjetnički pripravnik u uredima odvjetnika dr. Šime Mazzure i dr. Josipa Kopača. Nakon dobivanja titule »stalum agendi« otvara odvjetnički ured u Bjelovaru 1879. godine na nagovor obiteljskog prijatelja Franje Arnolda oženjenog sestrom njegove supruge Slave koji je također neko vrijeme bio odvjetnik u Bjelovaru.¹¹ Dolazak u tu »kaznjeničku koloniju«, kako su Bjelovar zbog prometne izolacije nazivali njegovi prijatelji, ali i mjesto kamo su upućivani ljudi nepoćudni režimu, vrlo je zanimljiv jer detaljno opisuje grad i ljude. Kao odvjetnik posebno se bavi kaznenim slučajevima »Rapsodične misli o budućnosti kaznenog prava«,¹² a nisu mu strani

ni izleti u književne vode (drame »Mala bludnja« i »Dora«).¹³ Kasnije mu je u bjelovarskom listu »Tjednik bjelovarsko-križevački« od 1890. godine objavljuvan niz crtica iz života pod naslovom »Varnice« ili »Sretni Martin«. Rojc ubrzo postaje ugledni građanin i sudionik svih političkih i kulturnih zbivanja u gradu. Ovako opisuje svoj prvi posjet javnoj zabavi u Bjelovaru 1879. godine: »Bjelovarsko društvo kroz stotinu godina njemačkim jezikom upravljano služilo se je njime osobito obzirom na vojnike častnike, kojih je većina bila tudjinac, a svi bili primorani služiti se samo njemačkim govorom. Prije šest godina ukinuta bje krajiška uprava, a vrijedni bjelovarski građani uvadjahu u sav javni život hrvatski jezik. A tako i kod svojih zabava i plesova. Majstor plesa na svim građanskim plesovima bio je podzapovjednik vatrogasaca, slastičar i medicar g. Šram. On je ravnao plesovima i to hrvatskim jezikom. Svojim plesnim zapovjedima isprva je doveo Milana nekoliko puta u nepriliku. Plesala se je kadrila... oprostite!... Šram je odredio 'četvorka' pa je oglašivao pojedine figure na primjer: 'Jednostavno lijepo!', 'Dvostruko lijepo' i 'gospodje lijepo.' Milan je časak zakasnio, jer nije znao što to znači, ali je brzo razabrao, da to ima biti pohrvaćeni komando: 'Einfach Chene, Doppelte chene i Damen chene!' Revni pohrvatitelj g. Šram preveo je 'chene', kao da je njemačka riječ u *schön* (lijepo). Kad je nakon nekoliko godina uvedena pravilna komanda 'gospodje u lanac', 'u dvostruki lanc' itd. dugo se ni plesači ni plesačice nisu dali uputiti, da je to ono isto, što je kroz mnogo godina glasilo: 'jednostavno lijepo!' i 'dvostruko lijepo' i 'gospodje lijepo!' U tome se je vidila moć navike i tradicija germanizacije!«¹⁴

10 Isto

11 Franjo Arnold (1847-Beč, 1911.), gimnaziju i pravo završio je u Zagrebu. Živio kao odvjetnik u Bjelovaru, Osijeku i Zagrebu. Od 1881. do 1884. godine predstavlja grad Bjelovar kao nezavisni zastupnik u Hrvatskom saboru. Ovdje se istaknuo u zakonodavnom radu. Sastavio je zakonsku osnovu o srpskom pitanju i taj je zakon prozvan »lex Arnold«. Pisao drame i putopise (»Ruža i vrpca«, »Ljubav žene«, »Kamen smutnje«). Više o Bjelovaru u drugoj polovici 19. stoljeća vidi u: Mirela Slukan Altić, *Povijesni atlas gradova, I, Bjelovar*, Bjelovar, Državni arhiv Bjelovar-Hrvatski državni arhiv, 2003.; Željko Karaula, *Studije iz povijesti Bjelovara (1848.-1991.)*, Bjelovar: Čvor, 2011.; Mira Kolar-Dimitrijević, *Pretvaranje Bjelovara iz vojničkog u privredno središte od 1871. do 1910. godine, Radovi Zavoda za znanstvenoistraživački i umjetnički rad u Bjelovaru*, 1., Zagreb-Bjelovar: HAZU, 2007., str. 31-53.; Vladimir Strugar, *Bjelovarsko-bilogorska županija*, Zagreb: Školska knjiga, 1996.

12 Milan Rojc, *Rapsodične misli o budućnosti kaznenoga prava*, *Mjesečnik Pravničkog društva u Zagrebu*, XX., br. 4., str. 161-169.; br. 5., str. 193-201.; br. 6., str. 251-261., Zagreb, 1894.; Milan Rojc, *Nešto o dvim insti-*

tucijama modernih kaznenih zakonika (uvjetno izrečene kazne i progon samo na zahtjev povredjenika) ter predlog kako bi se kod nas uvele, *Mjesečnik Pravničkog društva u Zagrebu*, XXVIII., br. 4., str. 221-236., br. 5., str. 290-302., br. 7., str. 449-467., Zagreb, 1901.

13 Milan Rojc, *Dvije vesele igre. Mala bludnja u jednom činu i Dora u dva čina*, Zagreb: Dionička tiskara, 1891. Već je u »Hrvatskoj lipi« 1875. objavio tri pripovijetke: »Na klizalištu«, »Uzalihi« (pod pseudonimom Budimir) te »Bogataš« (pod akronimom M. R.). Njegovi prijevođi književnih tekstova s njemačkog jezika izašli su i u Šenoinu »Vijencu«.

14 OMR, svezak 2., rukopis.

Ubrzo je za njim u Bjelovar došla njegova supruga Slava s kojom je imao sedmoro djece, kćeri Nastu,¹⁵ Vjeru,¹⁶ Ljerku, Slavicu i Slavu te sinove Vladimira¹⁷ i Milana. Kćeri Slavica i Ljerka umrle su u ranom djetinjstvu, a sahranjene su na groblju Sv. Andrije u Bjelovaru.¹⁸

Politički okvir u kojem Rojc započinje svoje političko djelovanje u Bjelovaru određen je Hrvatsko-ugarskom nagodbom 1868. godine. Nagodba je odredila državopravni položaj Hrvatske sužavajući njezinu državnu autonomnost na prosvjetne i sudske poslove te poslove unutarnje politike, lišavajući je svih ostalih atributa državnosti, osobito glede vojnih i financijskih pitanja. Sklapanjem nagodbe unapredovao je proces mađarizacije Hrvatske, što izaziva hrvatski otpor, a on je opet uzrok stalnih napetosti i nemira koji negativno utječu na čitav politički život Monarhije. Da bi se omogućila pacifikacija Hrvatske, 1. prosinca 1883. godine izabran je za hrvatskog bana grof Dragutin Khuen Hedervary, a njegova glavna zadaća bila je da Hrvatsku umiri i učini je stabilnim dijelom Monarhije. Time je počela najžešća faza mađarizacije Hrvatske s ciljem da se ona pre-

tvori u pokrajinu ili samo u nekoliko županija u sklopu jedinstvene mađarske države. Tom zadatku ban Hedervary pristupio je odlučno, dosljedno i samouvjereno jer je iza njega stajao autoritet cara i kralja Franje Josipa I., ugarske vlade i mađarskih imperijalističkih krugova, a imao je i svoje pristalice u hrvatsko/srpskoj eliti pomađarene Narodne stranke. Ukratko, Hedervary je došao u Hrvatsku kako bi uništio one političke čimbenike koji su izražavali njezine nacionalne težnje.¹⁹

Slika 1. Milan Rojc

Slika 2. Slava Rojc

Po dolasku u Bjelovar²⁰ Rojc se vrlo brzo povezuje s »obzorašima«,²¹ članovima Neodvisne na-

- 15 Nasta Rojc (1883-1964.) hrvatska slikarica. Školovala se na akademijama u Münchenu i Beču. Kao vrsna portretistica, izradila je brojne portrete članova svoje obitelji. Više o slikarici Nasti Rojc vidi u: Dubravko Adamović, Mladen Medar, Nasta Rojc: (6. studenog 1883-6. studenog 1964.): život i djelo, Bjelovar: Gradski muzej Bjelovar, 2004.; Ljiljana Kolečnik, Autoportreti Naste Rojc: stvaranje predodžbe naglašenog rodnog identiteta u hrvatskoj umjetnosti ranog modernizma, Radovi Instituta za povijest umjetnosti, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2000., str. 187-204.
- 16 Vjera Rojc-Katušić (1889.-1970.) farmaceutkinja. Nakon što je 1913. godine na Mudroslovnom fakultetu Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu završila Farmaceutski učevni tečaj zainteresiralo ju je izučavanje reakcije tali-soli sa sumporovodikom. Ubrzo se pod mentorstvom dr. Gustava Janačeka prihvatila izrade disertacije koju je s uspjehom obranila 1915. godine i time postala prva magistra koja je položila doktorat na Filozofskom fakultetu. Nakon udaje Vjera Rojc-Katušić prestaje sa znanstvenim radom.
- 17 Vladimir Rojc (1893-1985.) ljekarnik, vlasnik Gradske ljekarne u Zagrebu sve do njezina preuzimanja od Ministarstva narodnog zdravlja 1947. godine. Vidi: Josip Radošević, Obitelj Rojc i ljekarništvo, Zagreb: Farmaceutski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 1995., diplomski rad.
- 18 OMR, svezak Ostalo 2., zakoni-biografija, rukopis.

- 19 Više o tom razdoblju u: Jaroslav Šidak, Mirjana Gross, Dragutin Šepić, Igor Karaman, Povijest hrvatskog naroda 1860-1914., Zagreb: Školska knjiga, 1968.
- 20 Bjelovar tada ima samo 3 099 stanovnika. Prema Krambergeru bilo je »katolika 2 728, grkoiztočnih 244, a izraeličana 127.«-Ernest Kramberger, Kraljevski i slobodni grad Bjelovar, Ilustrirani hrvatski pučki koledar, Bjelovar, 1886., str. 49.
- 21 Neodvisna narodna stranka nastala je 1880. godine kad je nakon dužeg razdoblja unutarstranačkih sukoba, došlo do konačnog raskola Narodne stranke, i to zbog »Davidove škole«, odnosno postavljanja dvojezičnih grbova u Hrvatskoj koji su po Nagodbi bili nedozvoljeni jer je u Hrvatskoj službeni bio hrvatski jezik. Kao stranka umjerene opozicije, Neodvisna narodna stranka u svom programu istaknula je zahtjev za izmjenu Nagodbe iz 1868. godine zakonitim putem, proširenjem autonomije i postizanjem cjelokupnosti hrvatskih zemalja. Opširnije vidi: Mirjana Gross, Agneza Szabo, Prema hrvatskome građanskom društvu: društveni razvoj u civilnoj Hrvatskoj i Slavoniji šezdesetih i sedamdesetih godina 19. stoljeća, Zagreb: Globus, 1992., str. 465-471.; Šidak, Gross, Karaman, Šepić, Povijest hrvatskog naroda g. 1860-1914., n. dj., str. 99.

rodne stranke te na skorašnjim izborima 1884. godine postaje kandidat te stranke za grad Bjelovar.²² Nakon niza neuspješnih kandidatura u kojima gubi od Khuenovih i Pejačevićevih mađaronskih kandidata, Czernkovicha, Krajčovića, grofa Miroslava Kulmera i velikog župana bjelovarsko-križevačkog Teodora Georgijevića, tek je na ponovljenim izborima 1906. godine izabran je za narodnog zastupnika.

Od 1886. godine Rojc djeluje kao bjelovarski gradski zastupnik te u bjelovarsko-križevačkoj županijskoj skupštini i njezinim upravnim odborima na temelju odredbe koja delegira članove županijskih skupština prema plaćanju poreza. Rojc je, »premda je bio odrješiti opozicionalac«, bio mišljenja da u županijskim skupštinama i upravnim odborima ipak treba raditi za šire narodne slojeve.²³

U njegovom političkom radu u Bjelovaru važan je i doprinos u organizaciji opskrbljivanja novcem, hranom i ostalim potrepštinama 1895. godine osuđenih hrvatskih studenata koji su na čelu sa Stjepanom Radićem spalili mađarsku zastavu na Trgu bana Jelačića i zbog toga služili kaznu u bjelovarskom zatvoru.²⁴ U svom pismu Šimi Mazzuriju, jednom od prvaka »obzoraša« Rojc piše: »Čim primih vaše pismo glede sakupljanja prinosa za utamničene djake, primio sam se sakupljanja, te se nadam, da ću koju stotinu sakupiti. Bogci rad daju, al malo imaju. Drugi se boje..., a naš grad ima mnogo bogaca, a malo imućni-

ka. Nu-kako znadete-iznenadi nas Bjelovarčane ,transport' osudjenih mladića ovamo. Ja sam se odmah pobrinuo za najnuždnije kao i za hranu, te sam sporazumno sa mladićima pogodio za sve hranu i piće kod jednoga gostioničara, i to kod nekoga Josipa Svoboda, kobasičara i slaninara.-Upravo danas dobih od mladića uvjerenje, da su sa hranom vrlo zadovoljni, a taj Svoboda čestit je čovjek, i žena mu vrlo dobra i čista gospodarica, tako, te sam siguran da im s te strane ništa uzmanjkati neće. Tuže se da im vino nije dobro, pa sam obećao da ću se i za bolje vino pobrinuti, što sam odmah i učinio. S te strane možete sve roditelje i rodjake naših mladića podpuno umiriti.«²⁵

Rojc je jedan od osnivača prvih bjelovarskih novina »Tjednika bjelovarsko-križevačkog« koje izlaze od 1890. godine, a uz druge članove uredništva i uvodničara profesora Gustava Fleischera 1909. godine bio je glavni urednik i redaktor istih.

Nakon što je od 1902. godine »Tjednik« počeo otvoreno zagovarati mađaronsku politiku, Rojc pokreće list »Budi svoj«. List je u Bjelovaru izlazio od 1902. do 1904. godine, a Rojc gotovo sve članke piše suprotstavljajući se mađaronima.²⁶ Također je značajan njegov doprinos razvitku bjelovarskih društava »Hrvatskog pjevačkog društva »Dvojnice« i »Hrvatskog sokola.« Prema memoarima, njegovom inicijativom 1885. godine osnovan je »Sokol« koji je opremljen starom opremom zagrebačkog »Sokola«, ali zbog Khuenovog režima nije mogao preživjeti te se postepeno ugasio. U svom političkom radu Rojc se zalagao za slogu hrvatskog i srpskog naroda i njihovo zajedničko djelovanje protiv mađarske supremacije u Hrvatskoj i Slavoniji. Zbog toga je nastojao unaprijediti pravoslavno školstvo predlažući da se u Zagrebu osnuje Pravoslavni teološki fakultet.²⁷ Kao entuzi-

22 Jasna Turkalj, Pravaški pokret 1878-1887., Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2009., str. 333. Kao kandidat Neodvisne narodne stranke Rojc je uskoro odustao od kandidature u korist pravaškog kandidata Frana Pevaleka. Više o politici Neodvisne narodne stranke pod vodstvom Matije Mrazovića u: Ivo Perić, Politička oporba u banskoj Hrvatskoj 1880-1903., Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2009.

23 Milan Rojc, Ilustrirani hrvatski pučki kalendar za 1907., Bjelovar, 1906. (nije paginirano).

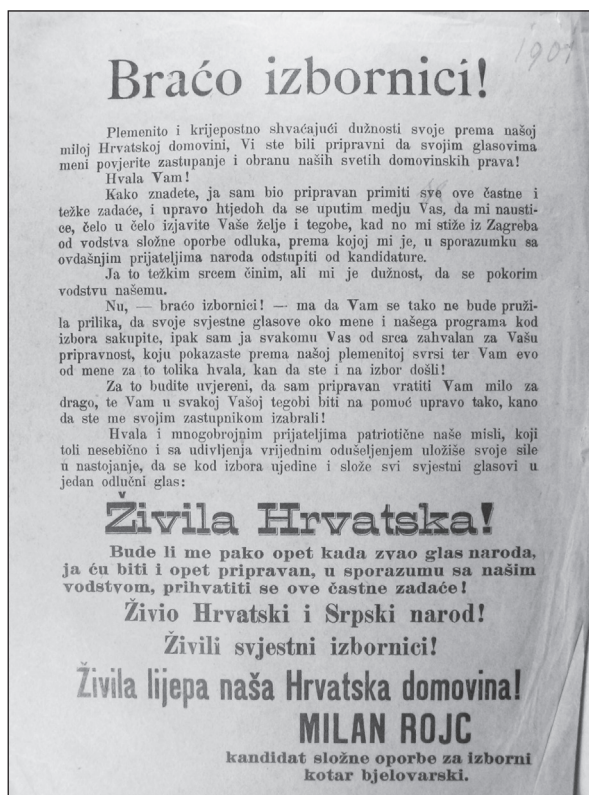
24 Više o tome vidi u: Hrvatski djaci pred sudom: steno-grafski izvještaj o glavnoj raspravi proti hrvatskim sveučilišnim djacima, održanoj pred kr. sudbenim stolom u Zagrebu, dne 11-16. studenoga 1895., Zagreb: Dionička tiskara, 1895.; Ljerka Racko, Spaljivanje mađarske zastave 1895. godine u Zagrebu, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, br. 23., Zagreb: Zavod za hrvatsku povijest, 1990., str. 233-245.

25 NSK, R 6491b, Rojc Mazzuri 25. XI. 1895.

26 Zorka Renic, Tatjana Kreštan, Tjednik bjelovarsko-križevački: važnost periodičkih publikacija za istraživanje zavičajne povijesti, Libellarium: časopis za povijest pisane riječi, knjige i baštinskih ustanova, God. 1., sv. 1., Odjel za knjižničarstvo Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2008., str. 94.; OMR, rukopis, Ostalo-zakoni, biografija.

27 Pravoslavni teološki fakultet u Zagrebu, Tjednik bjelovarsko-križevački, br. 9., 24. XII. 1898., str. 1-2. On je osnovan 27. VIII. 1920., ali je ukinut 26. IV. 1924. zbog toga što nije uspio prikupiti dovoljan broj studenata.

jast Rojc je već od 80-ih godina 19. stoljeća prikupljao priloge, propagirao i radio na razvoju visokog školstva u Hrvatskoj. Kad je došlo njegovo vrijeme to je, uz sebi svojstvenu energiju, ekspresno iskoristio, o čemu nešto kasnije.

Slika 3. i 4. Plakati Hrvatsko-srpske koalicije i njenog kandidata u Bjelovaru Milana Rojca na izborima 1906. godine.

Od 1892. godine, nakon nekoliko promjena adresa u gradu radi pogodnijeg smještaja, obitelj Rojc kupuje kuću s imanjem u selu Gudovcu, udaljenom osam kilometara od Bjelovara. Njihov posjed »Rojčevo« smješten uz rječicu Česmu, kao i sam Gudovac, bit će čest motiv u najranijem slikarskom razdoblju Rojčeve kćeri i poznate hrva-

tske slikarice Naste Rojc. Budući da je Milan Rojc postao predstojnik Odjela za bogoštovlje i nastavu Kraljevske zemaljske vlade, obitelj Rojc 1906. godine seli u Zagreb. Nasta se sa sestrom Vjerom često vraća na »Rojčevo« i ostaje na imanju, gdje je, osim što se bavila slikanjem, prema vlastitim riječima: »okapala kukuruz, pilila i cijepala drva, kosila po žarkom suncu do umora, orala po kiši s volovima i konjima«.²⁸

Iako se, prema Nastinu svjedočanstvu, njezin otac protivio njezinoj želji da postane slikaricom, »...Moj otac znao me je opominjati da me umjetnost neće moći hraniti, te me je plašio primjerom bijednog života i smrti našeg krvnog rođaka slikara Ferde Quiquereza«,²⁹ ona nije odustajala od svoga poziva. Njezina sestra Vjera 1914. godine³⁰ udala se za Dragutina Katušića, uglednog zagrebačkog odvjetnika.

Početak 1906. godine Rojc postaje politički aktivan kao vođa novog stranačkog saveza-Hrvatsko-srpske koalicije u Bjelovaru. Vladavina i utjecaj Koalicije povoljno se odrazila na razvoj Bjelovara. Iako je na izborima u svibnju 1906. u Bjelovaru pobijedio kandidat režimske Narodne stranke, bjelovarsko-križevački župan Teodor Georgijević, on je zbog izbornog poraza Narodne stranke u Hrvatskoj brzo položio mandat i na naknadnim izborima iste godine na njegovo mjesto izabran je Milan Rojc.³¹ Dakle, glavni protivnik bio mu je kandidat iz Hrvatske pučke seljačke stranke (HPSS-a). Na skupu u Novigradu Podravskom Stjepan Radić, predsjednik HPSS-a, okomio se na Rojca kao kandidata »gospode« i na nepravedni izborni zakon koji onemogućuje seljacima da glasuju. Prema njegovim riječima: »U Saboru svaki zastupnik broji i vriedi jednako, biralo ga stotina ili deset tisuća izbornika. Može li se naći i jedan jedini seljak, koji će dati glas g. Rojcu? To bi značilo dati neprijatelju oružje, kojim će te uništiti (...).«³²

28 <http://www.posta.hr/main.aspx?id=148&idmarke=1298> (10. svibnja 2011.)

29 Isto.

30 Vjenčani, Svjetlost, Vinkovci, br. 25., 21. VI. 1914., str. 5.

31 Rudolf Horvat, Slavonija-povijesne rasprave i crtice, Zagreb: Tipografija d. d., 1936., str. 68..

32 Antun Radić, Sabrana djela, XVIII., Zagreb: Seljačka

Nakon poraza mađaronske Narodne stranke Hrvatsko-srpska koalicija počela je pregovore s ugarskom vladom. Pregovori su doveli do kompromisa, ostanka mađaronskog bana dr. Teodora Pejačevića na banskoj stolici, ali su iz redova Koalicije popunjena mjesta tri odjelna predstojnika kod Pokrajinske zemaljske vlade u Zagrebu (predstojnik za unutarnje poslove postaje dr. Vladimir pl. Nikolić-Podrinski, za pravosuđe dr. Aleksandar Badaj, dok je na mjesto predstojnika za bogoštovlje i nastavu izabran Milan Rojc).³³ Međutim, izgleda da je imenovanje Rojca izazvalo najveću buru jer je u Bjelovaru davno optužen za neku financijsku prijevaru u režiji Khuenovog bjelovarskog velikog župana Budislava Budisavljevića i taj je proces dugo ostao otvoren.³⁴ Zbog toga vladar nije želio potvrditi njegovo imenovanje. Izgleda da je stvar, prema Kršnjaviju, ipak uredio Budisavljević, izvršio je pritisak na predsjednika suda Stepniczku »koji je bio strašljiv i dao se od Budisavljevića zastrašiti«,³⁵ time se iskupio za »prijašnje grijeh«. Rojca je potom sudački zbor »najtješnijim majoritetom« oslobodio te samo disciplinski suspendirao na pola godine.³⁶

Obitelj Rojc zbog imenovanja seli iz Bjelovara u Zagreb gdje Milan Rojc 25. srpnja 1906. godine preuzima svoju novu dužnost. Prema izvorima, Rojc je svoju dužnost obavljao savjesno

i strogo te je zahtijevao da i drugi prate njegov način rada.³⁷ Međutim, zbog »željezničarske pragmatike« kojoj se i Rojc, kao jedan od hrvatskih zastupnika u Ugarsko-hrvatskom saboru u Budimpešti, oštro protivio parlamentarnom »opstrukcijom«, došlo je do prekida sporazuma Hrvatsko-srpske koalicije i ugarske vlade. Rojc je bio jedan od aktivnijih zastupnika u spomenutoj »opstrukciji«, mnogi njegovi govori prenijeti su u zagrebačkom »Obzoru« i u bjelovarskom »Tjedniku.«³⁸ Zbog prekida suradnje koalicije i ugarske vlade, Rojc je već 28. lipnja 1907. dao ostavku na svoj položaj novom banu Rakodczayu, nakon čega je umirovljen.³⁹ No, Rojc ostaje i dalje politički aktivan u redovima koalicije. Često govori u zajedničkom Ugarsko-hrvatskom saboru u Budimpešti. Na gradskim izborima u Bjelovaru, gdje se opet kandidira 1907. godine, doživljava težak poraz od starčevićanaca.⁴⁰ Nakon toga, 1909. godine, izabran je zajedno s Franom Supilom kao informator bečkog odvjetnika dr. Harpnera na Friedjungovom procesu u Beču.⁴¹ Godine 1909. u Beču mu

37 Dr. Milan Rojc, *Dom i svijet*, Zagreb, br. 15., 1. VIII., 1906., str. 298.

38 Željezničarska pragmatika naziv je za zakon koji je uređivao radne odnose na željeznici u Ugarskoj i Hrvatskoj. Prijedlog ovog zakona iznio je u svibnju 1907. godine na zajedničkom saboru u Pešti ministar trgovine, Ferencz Kossuth. U pragmatici je postojala odredba prema kojoj svaki željeznički djelatnik mora biti ugarski državljanin, znati mađarski jezik, a na području Hrvatske i Slavonije i hrvatski jezik. Tražilo se, naime, izričito ozakonjenje mađarskog kao službenog jezika na svim prugama Ugarskih državnih željeznica pa tako i u Hrvatskoj i Slavoniji, što je bilo u suprotnosti s Hrvatsko-ugarskom nagodbom, prema kojoj je službeni jezik u Hrvatskoj bio hrvatski. Poslanici Hrvatsko-srpske koalicije povelu su višemjesečnu opstrukciju ozakonjenja toga zakona na zajedničkom saboru u Budimpešti.

39 Kako su demisionirali odj. predstojnici, *Pokret*, br. 148., 1. VII. 1907., 1.; Odjelni predstojnik Rojc, *Obzor*, br. 174., 1. VII. 1907., 1.; Antun, Cuvaj, *Građa za povijest školstva*, sv. VIII., Zagreb: Trošak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, *Odjela za bogošt. i nastavu*, 1913., str. 60. Program Milana Rojca za školstvo vidi i u časopisu *Napredak*, br. 30., Zagreb, 1907. (isto u *Građi* str. 60-77.).

40 Gradski izbori u Bjelovaru, *Hrvatske pravice*, Varaždin, br. 25., 16. XI. 1907., str. 4.

41 U ožujku 1909. bečki povjesničar Heinrich Friedjung objavio je niz članaka u režiji austrijske diplomacije

sloga, 1939., str. 96.; Ivo Perić, *Stjepan Radić 1871-1928.*, Zagreb: *Dom i svijet*, 2003., str. 240. Rojc je usprkos napadima visoko cijenio aktivnost braće Radić. Kao povjerenik za nastavu nastojao je naći profesorsku službu za starijeg brata Antuna, a nakon njegove smrti 1919. učinio je sve da se njegovoj udovici osigura minimalna mirovina.-Božidar Murgić, *Život, rad i misli dra. Antuna Radića*, Zagreb: Hrvatska politička biblioteka, 1937., str.168-178.

33 O procesu pregovora između bana Pejačevića i koalicije vidi detaljno u: Franko Potočnjak, *Iz mojih političkih zapisaka*, Zagreb: Komisija knjižare M. Breyera, 1914., str. 115-124.

34 Izgleda da je glavni razlog neimenovanja bio taj što je Rojc i ostale predstojnike predložio vođa Koalicije, Frano Supilo. Više u: Mirjana Gross, *Vladavina Hrvatsko-srpske koalicije 1906-1907.*, Beograd: Institut društvenih nauka, 1960., 107-109.

35 Iso Kršnjavi, *Zapisi-iza kulis hrvatske politike*, ur. Ivan Krtalić, Zagreb: Mladost, 1986., str. 461.

36 Isto, str. 461.

izlazi knjiga »Kroatien und dessen Beziehungen zu Bosnien/ von einem kroatischen Abgeordneten« (Hrvatska i njezini odnosi s Bosnom) u kojoj iznosi svoje stavove o odnosima Hrvatske i Bosne povodom aneksije Bosne i Hercegovine od strane Austro-Ugarske 1908. godine.⁴² Zanimljivo je da je tu knjižicu izdao anonimno jer je u njoj, između ostaloga, opisao mađaronske zulume u Hrvatskoj.

Na kraće vrijeme vraća se u Bjelovar, gdje se opet kandidira za Sabor 1911. godine, ali je izbornim spletkama bana Tomašića, raznim administrativnim mjerama, njegovim glasačima, njih 250 onemogućeno glasovanje. Njegov pokušaj da ponovno otvori odvjjetnički ured u Bjelovaru također je onemogućen od strane režima. Godine 1912. prodaje svoje imanje Rojčevo te se konačno seli u Zagreb.⁴³ Na izborima 1914. izabran je za saborskog zastupnika u garčinskom kotaru.⁴⁴

Za vrijeme Prvog svjetskog rata, kada je obnovljen parlamentarni rad, Hrvatsko-srpska koalicija 1917. godine ponovno imenuje Milana Rojca odjelnim predstojnikom za bogoštovlje i nastavu. Rojc se tada znatno angažira sudjelujući u osnivanju i razvoju fakulteta te viših i nižih škola u Hrvatskoj, npr. Tehnička visoka škola,⁴⁵ Medicinski fakultet, Gospodarsko-šumarski fakultet, Visoka ekonomsko-komercijalna škola, Visoka pedagoška škola, Umjetnička akademija i znanstvenih zavoda, npr. Etnografski zavod

u Zagrebu i Pomorska akademija u Bakru.⁴⁶ Prijedlog za osnivanje Medicinskog fakulteta Rojc je podnio na sjednici Hrvatskog sabora 25. siječnja 1917. godine.⁴⁷ Već 13. studenoga 1917. izjavio je da su sve pripreme za osnivanje fakulteta završene. Krajem godine Medicinski fakultet počeo je s radom u zgradi gimnazije i plemićkog konvikta na Širokom brijegu (Šalata). Klinike su privremeno bile smještene u neke od školskih zgrada u gradu. Prvo predavanje održano je u predvorju Sveučilišta 12. siječnja 1918., a održao ga je dr. Drago Petrović, profesor anatomije.⁴⁸ Zbog svog zalaganja u razvoju visokog školstva Rojc je postao nosilac mnogobrojnih počasnih doktorata Zagrebačkog sveučilišta.⁴⁹

Bio je nezadovoljan Političkim prilikama u zemlji i oportunističkom taktikom Hrvatsko-srpske koalicije za vrijeme Prvog svjetskog rata, ali tada ne vidi nikakvu drugu političku snagu u Hrvatskoj. U pismu Jagiću 1917. ističe: »Mi smo si dosita svjesni toga, da naš politički opstanak biva sve bliži svome kraju. I mi bismo i sami-politički istrošeni u vječnim borbama i balansiranju-poželi, da tome bude što prije tako. No neznamo tko da našu političku baštinu nastupi. Još ne ima na vidiku nijedna politička formacija, kojoj bi se moglo priznati pravo na to nasljedstvo. Evo seljačke stranke koja je vrlo brojna po svojim pristašama,

u kojima se na osnovu falsificiranih dokaza optužuje vodstvo koalicije, među njima i Frano Supilo, za veleizdaju, odnosno za »savez s Kraljevinom Srbijom radi rušenja Monarhije.« To je, nakon Supilove protutužbe, dovelo do Friedjungovog procesa koji je počeo krajem 1909. u Beču. Više u: Livia Kardum, Aneksiona kriza i Friedjungov proces, Politička misao, br. 1., Zagreb, Fakultet političkih znanosti, 1993., str. 133-147.

42 Milan Rojc, *Kroatien und dessen Beziehungen zu Bosnien/von einem kroatischen Abgeordneten*, Wien, [s.n.], 1909.

43 OMR, svezak Ostalo 2., školstvo-zakoni, rukopis bi ografije predan dr. Milanu Prelogu za Narodnu enciklopediju srpsko-hrvatsko-slovenačku.

44 *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka*, ur. Stanoje Stanojević, knjiga III., Beograd, Bibliografski zavod d.d., 1928., str. 964.

45 http://www.arhitekt.hr/af/hr/fakultet/povijest/povjest_1.html (10. svibnja 2011.)

46 Milan Rojc, *Opća enciklopedija JLZ*, 7., Zagreb: Grafički zavod Hrvatske, 1981., str. 154. Vidi i: Milan Rojc, *Riječ Srba-Hrvata-Slovenaca*, br. 385., Zagreb, 13. XII. 1919., str. 1. O Rojčevoj agilnosti u tom smjeru govori i njegova korespondencija s poznatim slavistom Vatroslavom Jagićem već od 1910. godine. Jagić mu je bio glavni informator o kandidatima i mogućim profesorima na novim zagrebačkim fakultetima.

47 <http://www.mef.unizg.hr/druga.php?grupa=010300000000> (15. lipnja 2011.); Vidi također: *Zagrebačka medicina tijekom stoljeća*, ur. Audy-Kolarić, Ljiljana, Zagreb: Matica hrvatska, 1995. (Posebno članak: *Otvaranje zagrebačkog Medicinskog fakulteta i dr. Milan Rojc.*)

48 O problemima daljnjeg rada i ustrojavanja zagrebačkog Medicinskog fakulteta u Kraljevini SHS vidi u: Naši medicinski fakulteti, *Nova Europa*, knjiga VII., br. 14., Zagreb: Radno kolo Nove Europe, Tipografija, str. 409-431.

49 http://rektorat.unizg.hr/osveucilistu/povijest/pocasni_doktori/ (1. svibnja 2011.)

ali imade samo jednog vodju - Radića. Evo Starčevićeve stranke prava, koja je kao okamina ostala kod svih svojih načela i nauka od godina šezdesetih i sedamdesetih. Ta ona u svojoj adresi traži uspostavu historijskog ustava i kraljevstva hrvatskoga.⁷ Dakle, stališni sabor, nasljedno banstvo i veležupanstvo, kmetstvo i.t.d.! Dakako toga oni ne dopuštaju da se tako tumači. Ali kada neće od historijskog ustava i historijskih prava ni za dlaku da popuste, onda je i ovakovo prosljedjivanje dozvoljeno. U jednom se ipak promijeniše. Oni nisu ekskluzivno Hrvati, oni priznavaju i Slavene... Ali za sada samo još vrlo čedno i plašljivo, jer se boje konkurencije od hrvatske stranke prava, od frankovaca. Eto, dakle i ovih! Zar da oni nasljede političko vodstvo u Hrvatskoj?⁵⁰ Međutim, mjesto odjelnog predstojnika poslužilo mu je i za neke osobne obračune. Tako je početkom 1918. godine smijenio Vladimira Treščeca Branjskog, intendanta HNK u Zagrebu, nekadašnjeg velikog župana u Bjelovaru i pouzdanika mađaronskog režima. Kasnije je uvidio svoju pogrešku jer je Treščec bio izvrstan intendat.⁵¹

Funkciju odjelnog predstojnika za bogoštovlje i nastavu nastavio je obavljati i u kratkotrajnoj Državi Slovenaca, Hrvata i Srba, a zatim u Pokrajinskoj vladi u Zagrebu za Hrvatsku i Slavoniju na čelu s banom Antunom Mihalovichem, kasnije Ivanom Palačekom.⁵² Hrvatske autonomije polako je nestajalo jer su zemaljski organi vlasti na čelu s banom bili izravno podčinjeni i odgovorni kraljevskoj vladi u Beogradu, odnosno Pribićeviću.

Za vrijeme prevrata 1918. godine Rojc je bio urednik knjige »Jugoslovenska obala Jadranskog mora« koja je izašla na engleskom, francuskom i talijanskom jeziku i koja je promovirala hrvatska i jugoslavenska prava na istočnu Jadransku obalu protiv talijanskih pretenzija.⁵³

50 NSK, R 4610b, Rojc Jagiću, 21. III. 1917.

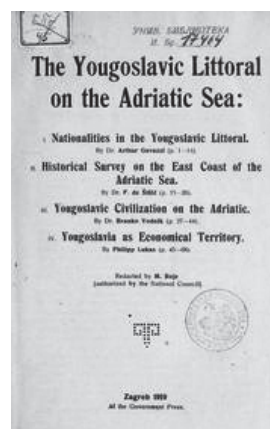
51 Julije Benešić, *Iza zastora. Osam godina u Varšavi*, Rad JAZU, str. 390., Zagreb, Razred za suvremenu književnost JAZU, 1981., str. 15.; Željko Karula, *Veliki župani bjelovarski 1872-1924./1941.-1945.*, (katalog izložbe), str. 32-33.

52 Milan Rojc, *Riječ Srba, Hrvata, Slovenaca*, br. 385., 13. XII. 1919., Zagreb, str. 1.

53 Milan Rojc, *Il litorale jugoslavo dell'Adriatico-per*

Slika 5. Dvije vesele igre. Mala bludnja-Dora, 1891.

Slika 6. The Yougoslavie Littoral on the Adriatic Sea, 1919.

Početkom 1919. godine, nakon osnivanja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, postaje član godine novoosnovane Demokratske stranke (DS-a) pod vodstvom S. Pribićevića, koja je u svom programu zastupala unitarizam i integralno jugoslawenstvo. Nakon toga ubrzo je imenovan, poslije Franka Potočnjaka, povjerenikom za unutrašnje poslove, tj. podbanom, pri Pokrajinskoj vladi u Zagrebu⁵⁴ te postaje zastupnik u Privremenom

incarico del Consiglio nazionale redatto da M. Rojc, Zagreb: Tipografia dello Stato, 1919.; Milan Rojc, *Littoral of Yougoslavia on the Adriatic Sea - redacted by M. Rojc (authorized by the National Council)*, Zagreb, 1919. (ostali autori A. Gavazzi, F. Šišić, B. Vo-dnik, F. Lukas); Milan Rojc, *Le littoral yougoslave de l'Adriatique-redige au nom du Conseil national par M. Rojc*, Zagreb, 1919.

54 Hrvatski ban bio je Matko Laginja. Zanimljivo je da se 8. prosinca 1920. godine u sukobima centralističkog režima i narasle Hrvatske republikanske seljačke stranke Stjepana Radića neko vrijeme Beogradom širio glas

narodnom predstavništvu u Beogradu. Ovdje u kratkom razdoblju postaje žestoki pristalica integra-Inog jugoslavenstva, zbog čega je i kralj Aleksandar bio zadovoljan njegovim imenovanjem, jer će Rojc nastaviti Potočnjakov »čvrsti kurs« centralizacije države. Primjerice, u vezi s pitanjem u Demokratskoj stranci trebaju li nove oblasti u državi slijediti dotadašnje povijesne granice, Rojc je bio kategorički protiv, ističući da to vodi podjeli među jedinstvenim narodom.⁵⁵ U svojim govorima u Narodnoj skupštini u Beogradu žestoko se zalagao da se nova država zove Jugoslavija, iako je i vodstvo demokrata nešto prije nevoljko napustilo to stanovište.⁵⁶ Kao zastupnik u Ustavotvornoj skupštini, 28. lipnja 1921. glasovao je za centralistički Vidovdanski ustav. U pismu demokratskom prvaku, dr. Ljubi Davidoviću, napisao je: »Da ne ostanete u dvoumici, izjavljujem da ću glasovati za ustav unatoč svih njegovih mana, jer držim, da je nužno, da se odglasa. Trebamo ga kakav bio. Poslije ćemo ga ispraviti.«⁵⁷ Bio je to dug put za čovjeka koji je kao mladić svoje predavanje u društvu sveučilištaraca »Hrvatski dom« 1878. godine završio ovako: »Što se tiče nas, gospodo, bili mi katolici, pravoslavni ili židovi, mi smo Hrvati, mi živimo uz nepokvareni narod. Mi znamo da Hrvat drži do morala i to nam je sigurni uvjet boljoj budućnosti, to nam je nevaravi znak, da će naš narod doći do hrvatske svijesti.-Gospodo! Nama je ime Hrvat svetinja i jao onome, koji bi ju pogrdnom rukom dirnuo, jer znam da ćemo se svi listom dići, da tu pogrdnu odmjenimo...«⁵⁸ U tome svakako nije bio jedini.

da su Radićevi republikanci preuzeli vlast u Zagrebu, zatvorili bana Matka Laginju i podbana Milana Rojca, domogavši se svih državnih vlasti. Hrvoje Matković, *Povijest Hrvatske seljačke stranke*, Zagreb: Naklada Pavičić, 1999., str. 101.; Bezglavlje, *Hrvat*, br. 241., 10. XII. 1920., str. 1.

- 55 Branislav Gligorijević, *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, Beograd: Institut za savremenu istoriju, 1970., str. 213.
- 56 Za ime Jugoslavija, *Riječ*, br. 39., 18. II. 1921., str. 1.; Ime države, *Riječ*, br. 117., 25. V. 1921., str. 3.
- 57 Novi ustav i kukavičluk demokrata, *Slobodni građanin*, br. 20., 21. V. 1921., str. 1., OMR, Ostalo 2., školstvo-zakoni, rukopis-pismo Davidoviću, isto.
- 58 OMR, svezak 2., rukopis.

Rojc je bio karakterističan pripadnik hrvatske inteligencije početkom 20. stoljeća koji je jugoslavenstvo, nastalo iz straha od premoćnih i agresivnih susjeda i potencirano osjećajem vlastite nacionalne slabosti, na temelju vlastitog iskustva vidio kao koncepciju rješenja hrvatskoga nacionalnoga i državnog problema. U početku bio je jedan od radikalnijih ljudi toga stava.

Usprkos tome, s vremenom je počeo shvaćati probleme do kojih je dolazilo u Hrvatskoj provedbom krute centralističke politike iz Beograda i pokazao je da se ne slaže s takvim postupcima režima. Tako se već kao podban zalagao protiv progona legalno izabраниh komunističkih gradskih zastupnika u Zagrebu, koji su 1920. godine odbili položiti prisegu kralju Petru I. Karađorđeviću te za dokinuće prijekih sudova i uspostavu ponovnog prava na sakupljanje/zborove u Hrvatskoj koju je režim nametnuo u travnju 1920. godine.⁵⁹ Sve je to ukazivalo na njegova u suštini demokratska stremljenja i dovelo do napuštanja stranke, iako je u pismu Davidoviću formalno napisao da napušta parlamentarni klub demokrata zbog toga što su demokrati pristali na to da se nova država ne zove Jugoslavija. U to vrijeme DS zbog svoje politike gubi značajan broj pristalica u Hrvatskoj, a iz redova te stranke, uz Rojca, istupaju i ostali njezini prvaci, Živko Bertić, Ljubo Babić-Đalski, Milutin Jakšić, dr. Matija Lisičar i dr.⁶⁰ Godine 1922. Rojc je objavio knjižicu »Za bolju budućnost naše Kraljevine (Razvitak prilika u Hrvatskoj)« u kojoj je prenio temeljne probleme iz svog članka »Prilike u Hrvatskoj« objavljenog u časopisu »Nova Europa« 1921. godine u kojem Rojc šire elaborira stanje u Hrvatskoj nakon ujedinjenja i uređenja države.⁶¹

59 Hrvatski državni arhiv, Predsjedništvo zemaljske vlade, str. 6-14., 134/Pr. 1920.; Telefonski upit Milana Rojca Ministru unutrašnjih dela u Beogradu 15. IX. 1920.; Franko Potočnjak, *Malo istine iz naše nedavne prošlosti*, Zagreb: Komisionalna naklada Mirka Breyera, 1921., str. 63.

60 Gligorijević, *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, str. 258.

61 Milan Rojc, *Prilike u Hrvatskoj*, Nova Europa, vol. 2. 1921., br. 2., Zagreb: Tipografija, str. 46-71.

U navedenoj knjižici Rojc objašnjava uzroke i povode nezadovoljstva u Hrvatskoj spram centralizma i monarhije Karađorđevića. Upozorava da se vojska u Hrvatskoj ponaša kao okupacijska sila; vojni sudovi nadležni su, odlukom regenta Aleksandra, za suđenje civilima u nizu slučajeva,⁶² dok se istovremeno vojska promovira kao oslobodilačka. Ukazuje na mnoge konkretne primjene nepravde i nasilja. Primjerice, kada je u ožujku 1919. godine raspisan državni zajam, za bonove plaćene u srpskim dinarima određena je kamata od šest, a za one plaćene austrijskim krunama od četiri posto. Vladalo je veliko nezadovoljstvo omjerom zamjene krune u dinar, koji su Hrvati smatrali krajnje nepovoljnim. Prema njegovim riječima, Vlada, umjesto da se potruži smanjiti nezadovoljstvo, koristi silu, vojsku i žandarmeriju, protiv nezadovoljnika, a ovi često postupaju posve proizvoljno. Žestoko nezadovoljstvo takvom politikom u Hrvatskoj izazvalo je i batinanje hrvatskih seljaka kojim se jugoslavenska/srpska vojska koristila kao sredstvom suzbijanja seljačkih nemira. Rojc jasno napominje da su takvi potezi kontraproduktivni jer je batinanje u Hrvatskoj odlukom Hrvatskog sabora bilo već pedeset godina zabranjeno.⁶³

Unatoč svim navodima, Rojc je bio privržen novoj jugoslavenskoj državi, ali se oštro suprotstavljao vladavini sile i zalagao za pravna načela, kakva je nekada, prema njegovim riječima, i "omražena" Austro-Ugarska poštovala. Njegov članak u splitskom listu »Novo Doba« u kojem oštro kritizira nasilje režima, posebno je pohvalio i tada projugoslavenski orijentirani Ante Trumbić, bivši ministar vanjskih poslova Kraljevine SHS, koji se slagao s Rojcom da su za uspjeh Radićevog seljačkog pokreta i buđenje »plemenskog šovinizma« uglavnom krivi brutalni postupci vlasti, posebno Pribičevićevih demokrata.⁶⁴

62 Naredbom Vrhovne komande 28. travnja 1919. proširena je nadležnost vojnih sudova na građane, uglavnom na teritorijima bivše Austro-Ugarske. Inače, takva se mogućnost prema članku 298. srpskog vojnog zakona predviđa samo na »okupiranoj i neprijateljskoj oblasti.« Rojc, *Za bolju budućnost naše Kraljevine*, str. 10.

63 Bosiljaka Janjatić, *Politički teror u Hrvatskoj (1918.-1935.)*, Zagreb: Dom i svijet, 2002., str. 15.

64 Ante Trumbić, *Izabrani politički spisi*, Zagreb: Golden

Nestabilno stanje u Kraljevini SHS i pogoršavanje hrvatskog nacionalnog pitanja uzrokovalo je različita mišljenja i podjele u redovima vladajuće Demokratske stranke. Zbog podjele oko daljnjeg smjera političkog djelovanja, krutog centralističkog pravca S. Pribičevića ili mekše Davidovićeve linije, koji izlaz vidi u nekoj mjeri decentraliziranoj državi i popuštanju seljačkom pokretu u Hrvatskoj, Davidović i njegovi ljudi pokušavaju proširiti platformu za svoje prijedloge te u rujnu 1922. u Zagrebu organiziraju Kongres javnih radnika na kojem se nalazi i Milan Rojc, sada izvan stranaka. Nakon Kongresa nastavlja se podjela u dva krila DS-a. Lijevo krilo na čelu s Davidovićem pokušava progurati politiku sporazuma s HRSS-om Stjepana Radića, a čemu ga podržavaju dijelovi demokratskih ljevičara i hrvatskih zajedničara izvan stranaka na izbornoj listi u varaždinskoj županiji čiji je nosilac 1923. godine trebao biti M. Rojc, ali akcija je prošla neuspješno.⁶⁵ Rojc se ponovno kandidira iste godine u Zagrebu na nezavisnoj građanskoj listi, podržavajući struju Davidovića protiv Pribičevića. U političkom životu Kraljevine Jugoslavije Rojc se posljedni put javio 1934. godine kao jedan od potpisnika Zagrebačkog memoranduma, u kojem, nakon smrti kralja Aleksandra, potpisnici od Namjesništva i kneza Pavla, osim pružanja potpore, kritički ukazuju i na političko stanje u zemlji.⁶⁶

Prema svemu navedenom možemo sumirati da je Milan Rojc u svom kratkotrajnom političkom djelovanju nakon 1918. prišao onoj skupini hrvatskih političara, tzv. »srednjoj liniji«, sklonoj režimu okupljenih oko Demokratske stranke. Prema Antiću, »srednju liniju« činila je respektabilna

marketing-Tehnička knjiga, 1998. (Trumbić govori u skupštini da je Milan Rojc »komu nitko sa mnom neće uskratiti poštovanje i koji je iz čiste ljubavi prema narodu ovo napisao« u pravu.) Branka Boban, *Dalmacija između jugoslavenstva i hrvatstva 1920.-1923. godine (u svjetlu splitskog dnevnika Novo Doba)*, Dijalog povjesničara-istoričara, sv. 7., Fleck, Hans-Georg-Graovac, Igor (ur.), Zagreb: Zaklada Friedrich Naumann, 2003., str. 127-145.

65 Gligorijević, *Demokratska stranka i politički odnosi u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca*, str. 337.

66 Ljubo Boban, *Kontroverze iz povijesti Jugoslavije*, 2., Zagreb: Školska knjiga, 1989., str. 98.

grupa »javnih radnika« jugoslavenske orijentacije koja će se zauzimati za ublažavanje centralizma i bolju državnu upravu. Oni vjeruju da u Kraljevini SHS/Jugoslaviji nije na djelu državna kriza, kriza smisla takve državne zajednice, nego kriza vlasti. Ta grupa, čiji je glasnogovornik časopis »Nova Evropa«, najsnažnije je istaknula svoja stajališta na spomenutom Kongresu javnih radnika u rujnu 1922. godine u Zagrebu. U srednju liniju možemo svrstati i *ad hoc* sastavljene grupe koje će se poslije okupljati oko pojedinih pitanja kao što je Zagrebački memorandum iz 1934. godine. Kako to tumači Antić, objektivno politički »srednja linija« nije značila nikakvu »srednju mjeru« između režimskog centralizma i oporbenog zahtjeva za preuređenjem jedinstvene države u složenu, nego je bila izraz brige da loše vođenje države ne ugrozi njezino postojanje.⁶⁷

U mirovini Rojc nastavlja pisati. U »Hrvatu« je 1924. godine izlazio njegov podlistak pod naslovom »Slike iz novovjekovne povijesti Srbije« kao i ostali povijesni članci u drugim novinama. U 30-im i 40-im godinama Rojc se i dalje zanima za političke i kulturne događaje revno ih prateći, dodajući razne komentare i opise u memoare. Posljednje pismo iz njegove sačuvane korespondencije potječe iz studenoga 1942. godine, a odnosi se na određene pogreške koje je vidio u prvom i drugom broju »Hrvatske enciklopedije.« U tom pismu Rojc predlaže njezinom glavnom uredniku dr. Mati Ujeviću i ministru prosvjete dr. Mili Starčeviću da ih u sljedećim izdanjima poprave.⁶⁸

Za svoj rad na unapređenju visokog školstva u Hrvatskoj Milan Rojc odlikovan je Ordenom sv. Save II. 1919. godine te proglašen počasnim građaninom gradova Krapine i Bjelovara.⁶⁹ Milan Rojc umro je u dubokoj starosti u Zagrebu 1. lipnja 1946. godine.

67 Ljubomir Antić, *Hrvatska politika u 20. stoljeću*, <http://www.matica.hr/HRRevija/Revija01.nsf/AllWebDocs/HRVATSKAPOLITIKA> (10. svibnja 2011.)

68 OMR, Politički spisi, Pismo Mati Ujeviću i Mili Starčeviću, 26. studenoga 1942. Ne vidi se je li pismo poslano. Po rojcu, radi se o nizu faktografskih pogrešaka te turcizama i srbizama koji su se uvukli u enciklopediju.

69 Ko je ko u Jugoslaviji, *Jugoslovenski godišnjak-Nova Evropa*, Beograd-Zagreb: Izdanje Jugoslavenskog godišnjaka i Nove Europe, 1928., str. 130.

Korespondencija Milana Rojca

*Milan Rojc Šimi Mazzuri*⁷⁰

Pismo 1.

Belovar, 29. IV. 1891.

*Velecienjeni gospodine i družo!*⁷¹

Hvala vam najsrdajnije što ste mi izvoljeli priposlati svoju brošuru o zagrebačkoj javnoj bolnici. Vaša ta logična radnja mora svakoga pravnik i nepravnik obavijestiti o tom. da red mil. braće nije vlasnikom te bolnice i s njom skopčanih zakladih, pa da Bog, da u korist grada Zagreba i hrvatske nam zemlje, uspostigne se, da uprava iz dosadanih ruku predje u upravu zemaljsku što je preduvjet - sine qua non - ostvarenju medicinskoga fakulteta! Da Bog! – Hvala Vam i u ime rodno-ga mi grada Zagreba!

Odličnim štovanjem vaš sam odani

M. Rojc

Pismo 2.

Belovar 21. VIII. 1891.

Velevučeni gospodine!

Propitavši se te izvidivši belovarske okolnost glede kandidature bivšega bana Mažuranića, moram, upravo jer vrlo štujem njegovu osobu, izjaviti, da njegova kandidatura ovdje nije umjesna,

70 Nacionalna i sveučilišna knjižnica Zagreb (dalje NSK), Zbirka rukopisa i korespondencija (dalje ZRK), R 6491b, Rojc Mazzuri.

71 Šime Mazzura, (Murter, 31. listopada 1840-Zagreb, 14. prosinca 1918.), političar i publicist. Pučku školu završio je u rodnom mjestu, a klasičnu gimnaziju 1861. u Zadru te studij prava s doktoratom u Grazu. Kao novinar karijeru započinje u Zadru u »Narodnom listu«, a potom prelazi u Zagreb gdje 1871. utemeljuje Dioničku tiskaru. Jedan je od osnivača i vlasnika političkih novina »Obzor« u kojima je često objavljivao političke uvodnike. Također je jedan od osnivača Neodvisne narodne stranke 1880. čiji je zastupnik u Hrvatskom saboru od 1884. do 1887. te od 1897. do 1903. godine. Kao pravnik u političkim procesima branio je hrvatske studente koji su u Zagrebu 1895. spalili mađarsku zastavu. Bio je protivnik hrvatsko-srpskog sporazuma te se jasno izjasnio protiv takve politike i Riječke rezolucije 1905., odnosno Zadarske rezolucije iste godine.

jer ne bi imao nikakva izgleda da bude izabran. Badava je to ovdješnjim izbornikom dokazivati da Mažuranić nije mogao u istom saboru odmah pristupiti opoziciji i š njome raditi, oni mu zamjeraju, da nije nikada poslije bio u saboru, te žele birati odlučnoga drugoga zastupnika.⁷²

Pošto središnji odbor nema vjere u Malina, koje nepovjerenje mnogi izbornici djele, to bi bilo zgodno da središnji odbor predloži drugoga svoga kandidata za koga bi se moglo raditi, i da odustane od kandidiranja Mažuranića, već radi njegove osobe, kojoj ne bi dolikovalo, da neprodre. Izvolite po svom razboru uvažiti ove retke te primiti izraz

Odličnog štovanja

M. Rojc

Pismo 3.

Bjelovar 25. XI. 1895.

Velecienjeni gospodine!

Čim primih vaše pismo glede sakupljanja prinosa za utamničene djake, primio sam se sakupljanja, te se nadam, da ću koju stotinu sakupiti.⁷³ Bogci rad daju, al malo imaju. Drugi se boje ..., a naš grad ima mnogo bogaca, a malo imućnika. Nu - kako znadete - iznenadi nas Bjelovarčane „transport“ osudjenih mladića ovamo. Ja sam se odmah pobrinuo za najnužnije kao i za hranu, te sam sporazumno sa mladićima pogodio za sve hranu i piće kod jednoga gostioničara, i to kod nekoga Josipa Svoboda, kobasičara i slaninara. – Upravo danas dobih od mladića uvjerenje, da su sa hranom vrlo zadovoljni, a taj Svoboda čestit je čovjek, i žena mu vrlo dobra i čista gospodarica, tako, te sam siguran da im s te strane ništa uzmanjkati neće. Tuže se da im vino nije dobro,

pa sam obećao da ću se i za bolje vino pobrinuti, što sam odmah i učinio. S te strane možete sve roditelje i rodjake naših mladića podpuno umiriti. Hrana se sastoji:

Ujutro kava sa žemljom, o podne tri telčna jela, (juha, govodina sa sočivom obložena ter jednoč pečenje a jednoč tjestenina), uvečer jelo od mesa, sve ovo uz 18 for na mjesec. Uz to dobivaju k objedu 0.3, a uvečer 0.2 litara što stoji na mjesec 8 forinti, ukupono dakle 26 forinti za jednoga. Vama su poznata imena ovih mladića, njih je kod nas 26 na broju, pa budući ste bliži molim Vas, da od onih roditelja koji mogu, Vi skupite gore navedene svote te ih meni koncem svakog mjeseca pošaljete da namirim gostioničara.

Pripitao sam se kod mladića te ih ima do osam koji ne znaju otkuda da se plati njihova opskrba, nu ja sam uvjeren da će se u Zagrebu i za ove siromahe sabrati a da se za njih plati jednaka hrana, a mi ćemo ih ovdje svačim inim podupirati.

Mladići su dobro smješteni, imadu tri sobe svjetle u prvom spratu. Suhe su te su im vrata otvorena da mogu međusobno občiti. Dozvoljeno im je i pušiti te predsjednik vrlo humano s njima postupa. Molim vas tako u interesu samih mladića da svakako zapriječite, a da se u novinama opozicionarskim taj humani postupak ne pokvari.⁷⁴ Ovo Vas molim sporazumno sa predsjednikom. Neka se javi samo ovako, smješteni su u suhim zračnim sobama u prvom katu. U sobama vlada podpuna čistoća. Mladići su odjeljeni od prostih zločinaca i dozvoljeno im je učiti i čitati. Molim ovo i ništa više ne uvrstiti. Danas bivši kod njih zabilježio sam si imena onih koji se ne mogu sami izdržavati, no nekako mi je taj popis izginuo. Bit

72 Neodvisna narodna stranka je 19. svibnja 1892. proglasila apstinenciju od izbora, očekujući na njima Kluenova izborna nasilja, a neuspjeh u postizanju izbornog sporazuma sa Strankom prava tu je odluku samo pospješio.

73 Hrvatski djaci pred sudom: stenografski izvještaj o glavnoj razpravi proti hrvatskim sveučilišnim djacima, obdržanoj pred kr. sudbenim stolom u Zagrebu, dne 11-16. studenoga 1895., Dionička tiskara: Zagreb, 1895.; Ljerka Racko, Spaljivanje mađarske zastave 1895. god. u Zagrebu, Radovi Zavoda za hrvatsku povijest, 23., 1990., str. 233-245.

74 Predsjednik Sudbenog stola u Bjelovaru, dr. Šišman Herrenheiser, ovako se obratio zatočenim đacima: »Gospodo ja vas pozdravljam! Ono što ste vi počinili to odobrava svaki pravi i poštenu Hrvat! Vi ćete kod mene biti dobro primljeni, ali molim vas imajte obzira na mene i na moj položaj.« Stavio je na raspolaganje đacima veliku dvoranu suda kao učionicu. Josip Horvath, Izmjena generacija (Hrvatska politika 1895-1905.), Obzor-Spomen knjiga 1860-1935., Tipografija d. d., Zagreb, 1935., 18. U svojim memoarima Rojc napominje da je sve to prenapuhano.

će ih kako napomenuh osam, a Vi ćete u Zagrebu lasno doznati koji su. Treba li poći ću opet k njima, da ih ponovo popišem.

Znam da je medju njima Osman Nuri Hadžić, koji je naročito molio da se k njegovoj kuću u Bosnu nepiše; jer veli da bi m u mati (on je jedinac) zdvojila kad bi čula da je u zatvoru.- Vidim da treba povesti grandioznu akciju da se sve potrepštine namire i opet sredstva za daljnje za daljnje nauke namaknu, nu odavle se mnogo učiniti neće moći, koji stotina jedamput zauviek, i opet situacije za sada naše – uapšenike. Zato većma da se glavna akcija očekuje od Zagreba kod gradjanstva. Ovdje neima imućstva. Još nešto. – Ako tkogod želi našim mladićima posebno poslati novaca, neka to učini na moju adresu. Tako je to utabnačeno sa predsjednikom. Sa štovanjem Vaš odani drug

M. Rojc

Pismo 4.

Bjelovar 26. XI. 1895.

Velecijenjani gospodine,

Absolutno potrebno vele mi: Knežević Geno, Bronzini, Metelka, Dabčević, Spiller, Fabris, Osman Hadžić i Červar.

Odl. štovanjem vaš M. Rojc

Milan Rojc Đuri Šurminu⁷⁵

Pismo 1.

Karlove Vari, 28. VI. 1909.

Velecijenjani gospodine i prijatelju!

Čitao sam u našim novinama nezapljenjeni dio izvještaja o skupštini koalicije.⁷⁶ Sa radošću

75 NSK, ZRK, R5896 b., Rojc Šurminu.

76 Hrvatsko-srpska koalicija je od nastanka 1905. u središte pozornosti stavljala narodno jedinstvo Hrvata i Srba. Njen srpski dio smatrao je kako se zahtjev za njihovim ujedinjenjem treba zasnivati samo na načelu prirodno prava, što je prihvaćao i hrvatski dio HSK-a, teško se odričući hrvatskoga državnog prava kao podloge za stupnjevito ostvarenje jugoslavenske države. Koalicija je potom zaključila da je svaki preobražaj Monarhije nemoguć, a njen neformalni vođa Pribićević smatrao je da je i štetan za Hrvate i Srbe pa Austro-Ugarsku Monarhiju treba srušiti.

sam ušćitao da će ona poraditi oko toga da se uspostavi ustav, sazove sabor itd. I da će oko toga poraditi svim mogućim ustavnim sredstvima. Tek se bojim da će vodstvo smatrati jedinim mogućim ustavnim sredstvom: „čekanje prekrizanih ruku“.

Isto tako nerazumijem zašto nije u komunikeu odmah i rečeno koji će se koraci učiniti radi povrede imuniteta. Bude li se štogod poduzelo to ionako ne može ostati tajnom.

Zato šutnja komunikea o načinu kojim se imade zbog povrede imuniteta postupati izgleda, kao da o tome koalicija nije nikakvoga konkretnog zaključka stvorila, već izbor načina prepušta vodstvu. Ako je tako, opet nije dobro, jer svaki korak učinjen za svu zaštitu morao bi biti neposredno poduprt odlukom i voljom čitave koalicije, i jer no naše vodstvo nije suviše ni žestoko ni brzo, pak bi mogla stvar zadosniti.

Srdačni pozdrav

M. Rojc

Pismo 2.

Bjelovar 13. III. 1912.

Dragi gospodine profesore i prijatelju,

Ovo Vam pismo pišem posvema povjerljivo, te ga morate držati kao diskretno i prema našim političkim prijateljima, dok ne bude vrijeme, da se sa sadržinom njegovom izdaje na polje. Mi smo u Bjelovaru na moj predlog kandidirali kod prošastih izbora ovdašnjeg ljekarnika Werkleina⁷⁷. Ja sam ga predložio i ja sam za njega oštro uzradio, te bi bio on i izabran, kada ne bi bilo nezakonitosti i smisalica vlasti u korist seljačke stranke. Naših je izbornika došlo za barem 150 osoba više na izbor, negoli od seljačke stranke, ali je napadno tardiranim glasanjem uredjenim po upravitelju županije Bošnjaku,⁷⁸ učinjeno, da naših oko 200 glasova nije moglo dospjeti pred glasački odbor. Tako je Šuperina nezakonitom potporom vlasti dobio do 150 glasova većinu nad našim kandidatom.⁷⁹

77 Josip Werklein, bjelovarski ljekarnik.

78 Upravitelj županije Bjelovarsko-križevačke, Teodor Bošnjak.

79 Benjamin Šuperina bio je izabran ispred Hrvatske pučke

Nu, kod ponovnih izbora mi ne možemo više s tim kandidatom izaći, jer se je pokazalo, da on toga ne zavredjuje, štoviše svojim je postupkom nekoje građane tako ogorčio, da im više o njemu spominjati nesmijemo.⁸⁰ Taj je postupak tiče njegova ponašanja prema političkim našim protivnicima. Npr, kada je odlazio u Zagreb premješteni upravitelj dr. Bošnjak, koga smo mislili i čak tužiti sudu radi učinjenih nezakonitosti kod izbora, kojima je izigrao pravu volju većine na izbor došavših izbornika, on je pošao na njemu u čast priredjeni po županijskim činovnicima komers itd. itd.

U dogovoru sa najpouzdanijim ovdašnjim našim prijateljima, ja sam izrazio nakanu, da Vas zamolimo, da primite kandidaturu za naš kotar, i u sporazumku sa ovima, ja Vam pišem o tome i molim Vas da nam dopustite, da Vas ovdje kandidiramo.

Ja ću i za Vas živo poraditi, te ne sumnjam, da ćete i mnogo veći odziv naći, negoli ga je našao Werklein, pak držim, da bi Vaš izbor bio potpuno siguran.

Vi znadem - pripravnici ste doći na po koju skupštinu i na nima progovoriti. Werkleina sam ja na svim skupštinama pratio, i ja sam morao na svakoj isklopno govoriti, jer on nije kadar reći trin savezne i položaju odgovarajuće izreke. – Ja njega s te strane dotle nisam poznavao, inače ga ne bi bio ni za prošaste izbore predložio bio.

Vi sada vidite, da je sadržaj ovoga pisma skroz povjerljive prirode, i molim Vas, da ga tako i čuvate.

Budući pako ne znademo kada li će biti izbori, a po zakonu bi vrlo skoro morali biti raspisani, molim Vas da mi što prije odgovorite, da za doba sve što dalje trebalo bude upriličiti uzmožnem.

Bilježim se sa srdačnim pozdravom
M. Rojc

seljačke stranke (HPSS-a) braće Radića za zastupnika u Bjelovaru 1910. i 1911. godine. HPSS je više i ustrajnije podupirao vladu bana Tomašića od Hrvatsko-srpske koalicije koja je također sklopila sporazum s banom te je moguće da je njegov kandidat imao podršku vlasti.

80 Rojc nije uspio u svojem naumu. Josip Werklein bio je kandidat Hrvatsko-srpske koalicije na izborima 1913. u Bjelovaru na kojima je i pobijedio.

Pismo 3.

Bjelovar 31. III. 1912.

Veleštovani gospodine prijatelju!

Sinoć sa na moj poziv sastade kod mene dvadeset što po ugledu što po agilnosti odlčnijih mješćana, pak – pošto je bivši kandidat Josip Werklein izjavio, da ovaj puta neće da kandidira – jednostavno su prisutni prihvatili moj predlog da se Vama kandidatura ponudi.

Ja to ovime činim, i molim Vas da ju prihvatite. Mi ćemo svi nastojati da bude uspješna.⁸¹

U prvom redu biti će potrebno da se sazove skupština u Bjelovaru, na kojoj je imade vama ponuditi kandidatura u vašoj prisutnosti i da ju uzmožete odmah prihvatiti. Izvolite mi priopćiti, kada mislite, ili kada možete doći, pak bi ja onda s mjesta sazvaio skupštinu. U velikom tjednu ne bi bilo zgodno, nego na uskršni ponedjeljak ili uto-rak. Dobro bi pako bilo, da dan odmah ustanovimo kako bi se mogao što bolje razglasiti.

Bilježim se sa srdačnim pozdravom
M. Rojc

Bibliografija Milana Rojca⁸²

Popis djela

1. Dvije vesele igre: Mala bludnja: u jednom činu; Dora: u dva čina, Zagreb, 1891.
2. Kroatien und dessen Beziehungen zu Bosnien/von einem kroatischen Abgeordneten, Wien, 1909.
3. Il litorale jugoslavo dell'Adriatico/per incarico del Consiglio nazionale redatto da M. Rojc., Zagreb, Tipografia dello Stato, 1919.⁸³

81 Dr. Đuro Šurmin nije prihvatio ovu kandidaturu. U Sabor je izabran u mjestu Bošnjaci 1913. godine.

82 Bibliografija je napravljena na temelju Kataloga bibliografije Leksikografskog zavoda »Miroslav Krleža«, istraživanja u Hrvatskom državnom arhivu te kataloga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

83 Milan Rojc urednik je ove knjige u kojoj sveučilišni profesori i publicisti (Ferdo Šišić, Branko Vodnik, Filip Lukas, Artur Gavazzi) upoznaju stranu javnost s hrvatskom-jugoslavenskom poviješću Jadranskog mora uoči konferencije u Versaillesu koja će odrediti sporne granice između Kraljevine SHS i Kraljevine Italije. Knjiga je izašla na engleskom i francuskom jeziku.

4. *Littoral of Yougoslavia on the Adriatic Sea*/re-dacted by M. Rojc (authorized by the National Council), Zagreb, 1919.
5. *Le littoral yougoslave de l'Adriatique*/redige au nom du Conseil national par M. Rojc., Zagreb, 1919.
6. *Za bolju budućnost naše kraljevine*, Zagreb, 1922.
10. Presv. g. odjelni predstojnik Rojc o svom radu, *Napredak*, XLVIII/1907., br. 30., str. 478-479.
11. Lan, konoplja, raci, ribe i blago, *Tjednik bjelovarsko-križevački*, XVIII/1907., br. 39., str. 2.
12. Rojc o putu Hrvata u Berlinu, *Pokret*, V/1908., br. 220., str. 2.

Popis radova i članaka

1. Tko je pravni subjekt zadruženog imetka, moralna osoba ili fizička?, *Mjesečnik Pravnčkog društva u Zagrebu*, VIII/1882., br. 5a, 275-278.; br. 5b, 301-307.; br. 6a, str. 333-337.
2. Nešto ob obsegu punomoćja, *Mjesečnik Pravnčkog društva u Zagrebu*, XIV/1888., br. 7., str. 336-349.
3. Nešto ob ovršnom pridruženju, *Mjesečnik Pravnčkog društva u Zagrebu*, XVII/1891., br. 10., str. 463-470.
4. Prosjaci i skitalice, *Tjednik bjelovarsko-križevački*, II/1892., br. 15., str. 1-2.; br. 16., str. 2-3.; br. 17., str. 1-2.; br. 18., str. 1-2.
5. Rapsodične misli o budućnosti kaznenoga prava, *Mjesečnik Pravnčkog društva u Zagrebu*, XX/1894., br. 4., str. 161-169.; br. 5., str. 193-201.; br. 6., str. 251-261.
6. Zakon o pobijanju pravnih djela u praksi, *Mjesečnik Pravnčkog društva u Zagrebu*, XXV/1899., br. 11., str. 659-666.
7. Pravoslavni theološki fakultet u Zagrebu, *Tjednik bjelovarsko-križevački*, IX/1899., br. 9., str. 1-2.
8. Pravnički razgovor o koječem, pa i o histeriji i sugestiji pred sudom, *Mjesečnik Pravnčkog društva u Zagrebu*, XXV/1899., br. 4., str. 204-211.; br. 5., str. 268-276.
9. Nešto o dvim institucijama modernih kaznenih zakonika (uvjetno izrečenje kazne i progon samo na zahtjev povredjenika)-ter predlog kako bi se kod nas uvele, *Mjesečnik Pravnčkog društva u Zagrebu*, XXVIII/1901., br. 4., str. 221-236., br. 5., str. 290-302., br. 7., str. 449-467.
13. Rasvjeta, kanalizacija ine investicije i gradski zajam od jednom milijuna kruna, *Tjednik bjelovarsko-križevački*, XVIII/1908., br. 40., str. 1.; br. 41., str. 1.; br. 42., str. 1.
14. Porezna reforma, *Obzor*, L/1909., br. 31., str. 5.; br. 73., str. 8.
15. Kojim putem treba tražiti ispravak taracarine, *Tjednik bjelovarsko-križevački*, XX/1909., br. 20., 1.
16. Pouzdanički sastanak u Bjelovaru, *Tjednik bjelovarsko-križevački*, XX/1909., br. 52., str. 3.
17. Spomenik Strossmayeru, *Pokret*, VI/1909., br. 278., str. 2-4.
18. Povlasti predsjednika po dobi. Odgovor na članak gospodina Š. priopćen u jučerašnjem popodnevnom Obzoru, *Hrvatski pokret*, IX/1913., br. 307., str. 1.
19. Proslov Milana Rojca izrečen na matineu prigodom proslave četrdesetogodišnjice hrvatskog pjevačkog društva »Dvojnice« i Dobrovoljnog vatrogasnog društva u Bjelovaru, *Tjednik bjelovarsko-križevački*, XXIV/1913., br. 47., str. 1-2.; br. 48., str. 1-2.; br. 49., str. 1-2.
20. Srednja škola i profesorsko pitanje, *Hrvatski pokret*, X/(XI)/1914., br. 29., str. 1-3.
21. O besplatnosti opće pučke obuke, *Hrvatski pokret*, X/(XI)/1914., br. 124., str. 1.; br. 125., str. 1.
22. Za gradove bivše vojne krajine, *Hrvatski pokret*, X/(XI)/1914., br. 174., str. 1
23. Unser Gewerbeschulwesen und die niederen technischen Schulen, *Agramer tagblatt*, XXIX/1914., br. 36., 1-2.; br. 46., str. 1-2.
24. Naš financijski odnošaj prema Ugarskoj. Odgovor nar. zastupnika i umir. predstojnika

- bogoštovlja autoru članka »Razmišljanja i gatanja«, *Obzor*; LVII/1916., br. 302., str. 2.
25. Naš financijski odnošaj prema Ugarskoj. Razmatranja i gatanja, *Hrvatska riječ*, I/1916., br. 253., str. 3-4.
26. Prešni predlog zastupnika M. Rojca za demokratske reforme, *Hrvatska riječ*, II/1917., br. 143., str. 3.
27. Za demokratske reforme. Govor nar. zastupnika M. Rojca na saborskoj sjednici 6. lipnja 1917., *Hrvatska riječ*, II/1917., br. 154., str. 4.
28. Pitanje medicinskog fakulteta, *Hrvatska njiva*, I/1917., br. 11., str. 190-191.
29. O kulturnim prosvjetnim i političkim pitanjima, *Riječ*, II/1920., br. 239., str. 2-3.
30. Jugoslavija, *Riječ*, III/1921., br. 57., str. 1.
31. Slučaj Zlatka Arnolda. Na kasni odgovor kasno objašnjenje, *Slobodna tribuna*, I/1921., br. 71., str. 2.
32. Prilike u Hrvatskoj, *Nova Europa*, knjiga II/1921., br. 2., str. 46-71.
33. Prilike u Hrvatskoj, *Hrvatska riječ* (Split), I/1921., str. 6-13.
34. Prilike u Hrvatskoj (iz članka M. Rojca u »Novoj Europi«), *Obzor*, LXII/1921., br. 92., str. 2.; br. 93., str. 2.; br. 94., str. 2.
35. Odgovor glavnom odboru mjesne organizacije demokratske stranke u Zagrebu, *Slobodna tribuna*, I/1921., br. 68., str. 3-5.
36. Za ime Jugoslavija. Zaključak zagrebačke organizacije Demokratske stranke, *Riječ*, III/1921., br. 39., str. 1.
37. Kraljevina Sardinija (Povjesničko sjećanje), *Riječ*, III/1921., br. 42., str. 4.
38. Ukidanje fakulteta i gimnazija u našoj državi, *Riječ*, III/1921., br. 234., str. 2-3.; br. 235., str. 2.
39. Podjela u oblasti i uređenje države, *Riječ*, III/1921., br. 269., str. 1.
40. Prvi doktor naše tehnike. Počasna promocija na tehničkoj školi. Govor doktora tehničkih znanosti M. Rojca, *Jutarnji list*, X/1921., br. 3233., str. 4.
41. Koristimo se primjerom, *Slobodna tribuna*, II/1922., br. 87., str. 1-2.
42. Visoke škole u Zagrebu i Beogradu. Odgovor ministru prosvjete Sv. Pribičeviću, *Slobodna tribuna*, II/1922., br. 91., str. 1-2.
43. Prilike sudaca i sudovanja u Hrvatskoj i Slavoniji, *Slobodna tribuna*, II/1922., br. 130., str. 1-2.
44. Mjesni odbor demokratske stranke u Zagrebu i ja, *Slobodna tribuna*, II/1922., br. 110., str. 2-3.
45. Za bolju budućnost naše kraljevine, *Slobodna tribuna*, br. 164. do br. 173., br. 179., str. 1-2.; br. 181., str. 1-2.
46. Predlog (osnova) zakona o činovnicima i ostalim državnim službenicima građanskog reda, *Slobodna tribuna*, II/1922., br. 291., str. 3., br. 292., str. 4.; br. 293., str. 3.
47. Žena pravnik, *Slobodna tribuna*, II/1922., br. 253., str. 3.
48. Pabirci za ljetne dokolice, *Slobodna tribuna*, II/1922., br. 256., str. 4.; br. 258., str. 4-5.; br. 259., str. 4.; br. 300., str. 6.; br. 301., str. 6.
49. Mimo i protiv Ustava, *Slobodna tribuna*, II/1922., br. 222., str. 1.
50. Koncesioniranje dioničkih društava i zadruge u Hrvatskoj i Slavoniji, *Mjesečnik-glasilo pravničkog društva*, XLVIII/1922., br. 6-8., str. 279-286.
51. K zakonu protiv korupcije, *Hrvat*, VI/1924., br. 1346., str. 1.
52. Regime und Verfassung. Eine Rundfrage über unsere innenpolitischen Fragen, *Zagreber Tagblatt*, XXXVIII/1923., br. 239., str. 3.
53. Slike iz novovjeke povijesti Srbije, *Hrvat*, VI/1924., br. 1264., str. 1. do br. 1332. str. 3. (Izlazi s prekidima).
54. Tri falsifikatora. Sjećanje iz prošlosti u sadašnjost. Krivotvoreni dokumenti mađarona god 1872., *Hrvat*, VII/1925., br. 1461., str. 4.; br. 1467., str. 4.
55. Slavonija prije sto pedeset godina, *Hrvat*, VII/1926., br. 2069., str. 8.; br. 2070., str. 4.;

- br. 2071., str. 4.; br. 2075., str. 7-8.; br. 2079., str. 7.; br. 2080., str. 7.; br. 2083., str. 6.
56. Turopoljci, ilirci i ban Jelačić, *Hrvat*, VIII/1927., br. 2166. do br. 2192. (Izlazi s prekidima).
57. Nešto o zakonodanstvu i životu samoupravne plemenite općine Turopolje u XVIII stoljeću, *Hrvat*, IX/1928., br. 2480., str. 6.; br. 2482., str. 6.; br. 2483., str. 8.; br. 2484., str. 6.; br. 2485., str. 6.; br. 2486., str. 6.; br. 2487., str. 6.; br. 2488., str. 6.; br. 2489., str. 6.; 2490., str. 6.; br. 2491., str. 6.; br. 2493., str. 6.; br. 2494., str. 6.; br. 2496., str. 6.; br. 2498., str. 6.; br. 2499., str. 6.; br. 2502., str. 6., br. 2503., str. 6.
58. Sveučilišta i srednje škole, *Hrvat*, X/1929., br. 2763., str. 3.; br. 2768., str. 3.

Summary

Contributions to the biography of Milan Rojc (1855-1946)

Keywords: Milan Rojc, biography, Bjelovar, Croato-Serbian coalition, integral Yugoslavism

A short biography of the lawyer and politician Milan Rojc of Bjelovar is based upon unpublished memoirs and the Drobnić/Rojc family documents. Milan Rojc lived in Bjelovar 1879-1906, and played a significant role in social, political and cultural life and the creating of Bjelovar urban living. The biography also vividly presents his views on political situation in Austria-Hungary and in first years of the Kingdom of SCS.